

**TAHAP PENGETAHUAN PEDAGOGI KANDUNGAN GURU BAHASA MELAYU
SEKOLAH RENDAH***(The Level of Pedagogical Content Knowledge of Malay Language Teachers in Primary School)***NURUL ASHIKIN MD. YATIM**Fakulti Pendidikan
Universiti Malaya
shik_yatim@yahoo.com**CHEW FONG PENG**Fakulti Pendidikan
Universiti Malaya
fpchew@um.edu.my**ZURAIDAH ABDULLAH**Fakulti Pendidikan
Universiti Malaya
zuraidahab@um.edu.my**Dihantar pada:**

13 Mei 2020

Diterima pada:

12 November 2020

Koresponden:shik_yatim@yahoo.com

Abstrak: Fokus perbincangan menjurus kepada pengetahuan pedagogi kandungan (PPK) yang perlu dikuasai setiap guru bahasa Melayu. PPK merujuk kepada pengetahuan kurikulum, pengetahuan isi kurikulum, pengetahuan pedagogi mengajar, dan pengetahuan tentang ciri-ciri murid. Guru bahasa Melayu perlu mengambil kira perubahan yang berlaku dalam bidang pendidikan. Sehubungan itu, kajian tinjauan deskriptif ini dijalankan untuk mengenal pasti tahap pengetahuan pedagogi kandungan guru Bahasa Melayu. Sampel kajian terdiri daripada guru bahasa Melayu di daerah Klang yang telah dipilih secara rawak. Kajian ini menggunakan borang soal selidik yang mengandungi 31 item. Item-item ini dibahagikan kepada tiga konstruk iaitu pengetahuan pedagogi (13 item), pengetahuan kandungan (12 item) dan pengetahuan pedagogi kandungan (7 item). Analisis data statistik menjelaskan frekuensi berdasarkan peratusan dan min tahap pengetahuan pedagogi kandungan yang ditentukan oleh skala sela. Dapatan kajian secara keseluruhan menunjukkan tahap pengetahuan pedagogi kandungan guru bahasa Melayu berada pada tahap sederhana tinggi dengan min 3.83 dan sisihan piawai .632. Guru-guru bahasa Melayu perlu mengambil langkah yang proaktif bagi memastikan tahap pengetahuan pedagogi kandungan berada pada tahap yang tinggi.

Kata Kunci: Pengetahuan pedagogi kandungan, pengetahuan pedagogi, pengetahuan kandungan, guru bahasa Melayu, sekolah rendah.

Abstract: The discussion will focus on the pedagogical content knowledge (PCK) which should be mastered by every Malay language teacher. PPK refers to curriculum knowledge, curriculum content knowledge, pedagogical teaching knowledge, and knowledge of student characteristics. Malay language teachers should take into account changes occurring in the field of education. Accordingly, the descriptive survey was conducted to identify the level of pedagogical content knowledge of Malay Language teachers. A sample of the Malay language teacher in Klang area that has been chosen randomly. This study used a questionnaire containing 31 items. These items are divided into three constructs namely pedagogical knowledge (13 items), content knowledge (12 items) and content pedagogical knowledge (8 items). Statistical data analysis describes frequency based on the percentage and mean level of content pedagogical knowledge determined by the interval scale. The findings overall showed that the level of pedagogical content knowledge of the Malay language teacher at a moderate level high with a mean of 3.83 and standard deviation of .632. Malay language teachers should take proactive steps to ensure that the level of pedagogical content knowledge is at a high level.

Keywords: Pedagogical content knowledge, pedagogical knowledge, content knowledge, Malay Language teacher, primary school.

PENGENALAN

Kajian yang dijalankan ini bertunjangkan satu pertanya "Siapa itu guru?" Tugas seorang guru itu bukan sahaja melibatkan sesebuah komuniti, tetapi juga sesebuah bangsa dan negara (*National Board for Professional Teaching Standards* 2016). Guru yang gagal dalam memahami fungsi dan tugasnya bukan sahaja memberi kesan kepada beberapa orang muridnya, bahkan meruntuhkan bangsa dan negara. Hal ini kerana ilmu yang dipelajari daripada seseorang guru itu tersebar melalui murid-muridnya. Jika guru itu telah mendidik dan mengajar dengan baik dan berkesan kepada murid-muridnya, maka ilmu yang disampaikan oleh murid-muridnya kepada orang lain juga memberi manfaat. Sebaliknya jika guru itu gagal dalam menyampaikan ilmunya, tidak mungkin murid-murid itu dapat memanfaatkan ilmu yang dipelajarinya itu.

Dalam bidang pendidikan, kita sering berbicara tentang kemenjadian murid-murid sehingga kita terlupa kemenjadian watak penting dalam bidang pendidikan, iaitu guru. Guru bukan sahaja berperanan sebagai pendidik melalui pengajaran secara langsung, tetapi juga membina semaksima mungkin perkembangan dan tumbesaran murid-murid (Utusan Borneo 2017). Kenyataan ini menyokong kenyataan yang dibuat oleh DuFour et al. (2010) bahawa terdapat hubungan antara pencapaian murid-murid dengan pengetahuan guru.

Hariss dan Sass (2011) menyatakan bahawa kualiti guru merupakan kunci bagi meningkatkan kualiti pendidikan di sekolah sama ada peringkat sekolah menengah ataupun sekolah rendah. Semua guru boleh mengajar. Walau bagaimanapun, masih ramai guru yang kurang mahir dalam menyampaikan ilmu yang dapat memberi kesan kepada murid-murid. Frehner-Quan (2013) menyatakan bahawa ramai guru yang tidak dapat membantu murid-murid-murid mereka mencapai potensi diri yang menyeluruh kerana ramai dalam kalangan guru yang kurang memahami kaedah pengajaran atau pedagogi yang berkesan.

Justeru, guru-guru memainkan peranan yang sangat penting bagi memastikan penguasaan dan prestasi mata pelajaran berada pada tahap yang amat membanggakan. Hal ini kerana guru merupakan perantara utama dalam menyalurkan ilmu dan membantu murid-murid untuk

memahami dan menguasai sesuatu mata pelajaran. Perkara ini penting kerana murid-murid perlu diberi penekanan untuk menguasai ilmu pengetahuan bukan hanya sekadar mempelajarinya. Menguasai dan mempelajari ialah dua perkara yang berbeza. Selain itu, guru juga merupakan aset utama dalam sesebuah sekolah bagi menentukan keberhasilan murid-murid (Ku Hasnan 2013).

PERNYATAAN MASALAH

Selama 63 tahun negara menikmati kemerdekaan, kedudukan bahasa Melayu sebagai bahasa kebangsaan tidak boleh dipandang enteng. Dengan kedudukannya sebagai bahasa kebangsaan seperti yang termaktub dalam Perkara 152 (1) Perlembagaan Persekutuan, bahasa Melayu terus menjadi bahasa terpenting di negara ini. Hal ini kerana bahasa Melayu merupakan salah satu asas pembinaan negara yang penting melalui tiga fungsi utamanya, iaitu sebagai bahasa kebangsaan, bahasa rasmi dan bahasa ilmu (Awang Sariyan 2009).

Sebagai bahasa kebangsaan, bahasa Melayu berperanan menyatupadukan rakyat yang berbilang bangsa dalam satu negara yang berdaulat (Chew, 2016). Sebagai bahasa rasmi, bahasa Melayu menjadi bahasa pertuturan yang dapat difahami oleh setiap lapisan masyarakat, manakala sebagai bahasa ilmu, bahasa Melayu telah dijadikan sebagai bahasa pengantar di sekolah kebangsaan dan universiti sehingga buku-buku rujukan yang dahulunya banyak dalam bahasa Inggeris telah diterjemahkan ke dalam bahasa Melayu.

Selain itu, kerajaan juga menekankan kepentingan bahasa Melayu ini melalui 11 anjakan dalam transformasi sistem yang terdapat dalam Pelan Pembangunan Pendidikan Malaysia (PPPM) 2013-2025 (KPM 2013). Melalui anjakan yang kedua, transformasi sistem yang berlaku perlu memastikan setiap murid menguasai kemahiran dalam bahasa Melayu dan bahasa Inggeris dan digalakkan menguasai bahasa tambahan (KPM 2013).

Walaupun bagaimanapun, peredaran zaman yang semakin moden ini juga telah mewujudkan satu dimensi cabaran yang berlaku dalam penggunaan bahasa Melayu dalam kalangan masyarakat. Semenjak kebelakangan ini, bahasa Melayu tidak

mendapat tempat dalam kalangan masyarakat. Buktinya ialah kempen *Cintai Bahasa Kebangsaan Kita* diadakan setiap tahun untuk meningkatkan penggunaan bahasa Melayu dalam kalangan rakyat Malaysia sehinggalah bulan Oktober setiap tahun dijadikan *Bulan Bahasa Kebangsaan*. Perkara ini merupakan perkara yang amat membimbangkan dan perlu diambil serius oleh semua golongan masyarakat. Ini kerana belum pernah wujud pun satu negara di dalam dunia yang mengadakan kempen untuk menggalakkan rakyatnya mencintai bahasa sendiri.

Selain itu, kewujudan sekolah-sekolah vernakular menjadikan penggunaan bahasa Melayu dalam kalangan murid bukan Melayu semakin lemah. Buktinya, kajian yang dijalankan oleh Nora'azian dan Fadzilah (2018) terhadap 414 murid sekolah jenis kebangsaan (SJK) di Kuantan mendapati 55.7 peratus masih tidak fasih bahasa Melayu. Jika di SJK tahap kemahiran bertutur bahasa Melayu kurang 50 peratus, apakah mungkin peratus ini meningkat di universiti dan sektor pekerjaan? Justeru, bagi memastikan penggunaan bahasa Melayu diamalkan dan disemai di dalam hati setiap warga Malaysia, budaya ini perlu bermula daripada kecil. Semua pihak terutama golongan guru perlu memainkan peranan dalam mendidik dan menyemai rasa cinta terhadap bahasa Melayu ke dalam diri bermula dari peringkat sekolah lagi.

Bidang pendidikan merupakan satu bidang yang tidak dapat lari daripada tempas cabaran dalam memartabatkan penggunaan bahasa Melayu terutamanya di sekolah. Mengapakah cabaran-cabaran menggunakan bahasa Melayu ini wujud dalam bidang pendidikan? Apakah guru di sekolah tidak menerapkan penggunaan bahasa Melayu di sekolah? Atau bagaimanakah cabaran-cabaran ini boleh wujud sehingga menimbulkan masalah kepada murid dan menjadi cabaran dalam bidang pendidikan?

Jawapan kepada persoalan ini bergantung kepada peranan yang dimainkan oleh guru-guru bagi memastikan penguasaan dan prestasi mata pelajaran Bahasa Melayu di sekolah berada pada tahap yang amat membanggakan. Hal ini kerana guru merupakan perantara utama dalam menyalurkan ilmu dan membantu murid-murid untuk memahami dan menguasai bahasa Melayu. Perkara ini penting kerana murid-murid perlu diberi penekanan untuk menguasai bahasa Melayu

bukan hanya sekadar mempelajarinya. Menguasai dan mempelajari ialah dua perkara yang berbeza. Selain itu, guru juga merupakan aset utama dalam sesebuah sekolah bagi menentukan keberhasilan murid-murid (Ku Hasnan 2013). Oleh itu, setiap guru perlulah memastikan mereka mempunyai pengetahuan pedagogi kandungan yang terkini agar selari dengan kehendak dan perkembangan sistem pendidikan negara (Mohammad Rusdi 2017).

Guru berhadapan dengan pelbagai masalah ketika mengendalikan sesi pengajaran dan pembelajaran (PdP) di dalam bilik darjah. Terdapat guru-guru yang tidak mempunyai maklumat yang mendalam terhadap isi kandungan mata pelajaran yang menjadi pengkhususan mereka (Dima Mazlina & Abdul Rashid 2017). Hal ini berlaku bukan sahaja kepada guru novis dan guru bukan opsyen, bahkan kepada guru-guru lama yang sudah mahir mengajar.

Selain itu, kelemahan guru-guru dari sudut kemampuan mengajar adalah berkait rapat dari sudut pengetahuan guru-guru dalam menyampaikan isi kandungan pengajaran. Sebelum seseorang guru menggunakan kemahiran pedagogi yang dimiliki sama ada melalui pengalaman perguruan serta kursus-kursus dan latihan perguruan yang diikuti, guru-guru perlu menguasai ilmu pengetahuan dengan baik supaya penyampaian pengajaran dapat diterima murid-murid sebagai pembelajaran ilmu yang berkesan. Augustine Ngali (2013) menyatakan bahawa masalah-masalah yang dihadapi oleh guru-guru berpunca daripada kelemahan guru-guru menguasai ilmu pengetahuan yang maksimum tentang isi kandungan pengajaran mereka serta pengetahuan kaedah pengajaran bahasa.

Guru-guru bahasa Melayu perlu memastikan diri mereka cukup berketerampilan bukan hanya dari segi ilmu kandungan, tetapi juga dari segi pedagogi sebelum mengajar perkara yang baharu kepada murid-murid. Hal yang sama pernah diutarakan oleh penyelidik sebelum ini, misalnya Magdeline dan Zamri (2012) yang mengatakan gaya pengajaran yang dipilih oleh guru-guru tidak semestinya disukai oleh murid.

Maka, atas dasar itu, kajian ini dilaksanakan bertujuan untuk mengenal pasti tahap Pengetahuan Pedagogi Kandungan (PPK) guru Bahasa Melayu.

OBJEKTIF KAJIAN

Objektif kajian ini adalah untuk:

1. Mengetahui tahap pengetahuan pedagogi guru-guru bahasa Melayu sekolah rendah.
2. Mengetahui tahap pengetahuan kandungan guru-guru bahasa Melayu sekolah rendah.
3. Mengetahui tahap pengetahuan pedagogi kandungan guru-guru bahasa Melayu sekolah rendah.

METODOLOGI

Reka Bentuk Kajian

Dalam kajian ini, penyelidikan kuantitatif dipilih sebagai pendekatan kajian yang utama, manakala kaedah penyelidikan yang diaplikasi dalam kajian menggunakan kaedah tinjauan. Penyelidikan kuantitatif juga digunakan untuk menguji sesuatu teori dengan mengukur hubungan antara pemboleh ubah, di samping penggunaan instrumen seperti soal selidik yang membolehkan data dianalisis menggunakan prosedur statistik (Schumacher 2010). Skala Likert 5 tahap persetujuan dibangunkan bagi mewakili diri peserta dengan memberi respons bagi satu siri kenyataan tentang tahap persetujuan mereka.

Sampel Kajian

Sampel kajian ini merupakan guru-guru bahasa Melayu sekolah rendah di Klang. Seramai 80 guru bahasa Melayu sekolah rendah telah dipilih secara rawak mudah. Persampelan rawak mudah dipilih kerana merupakan proses memilih sampel di mana setiap individu dalam populasi mempunyai peluang yang sama untuk dipilih. Reka bentuk ini sesuai diguna pakai sekiranya populasi yang dikaji mempunyai ciri-ciri yang seragam seperti semua guru bahasa Melayu sekolah rendah (Ray 2000).

Instrumen Kajian

Dalam kajian ini, instrumen yang digunakan menggunakan instrumen yang telah diubah suai dan diadaptasi daripada kajian Rusdi (2017). Walaupun Rusdi (2017) mengkaji pengetahuan pedagogi kandungan guru bahasa Arab, tetapi instrumen ini boleh digunakan kerana telah melalui proses ubah suai untuk pengetahuan

pedagogi kandungan bahasa Melayu dan telah mendapat pengesahan daripada pakar yang telah dilantik.

Instrumen kajian terbahagi kepada tiga konstruk, iaitu Pengetahuan Pedagogi (13 item), Pengetahuan Kandungan (12 item) dan PPK (7 item). Setiap item tersebut dijawab berdasarkan Skala Likert yang lazim digunakan kerana sifatnya lebih mudah ditadbir, ditafsir dan sesuai dengan responden penyelidikan. Tafsiran untuk skala ialah 1 = sangat lemah, 2 = lemah, 3 = sederhana, 4 = cemerlang, dan 5 = sangat cemerlang.

Kebolehpercayaan Instrumen

Kebolehpercayaan merujuk kepada ketekalan atau kestabilan sesuatu alat ukur atau instrumen yang diguna pakai untuk mengutip data. Dalam kajian ini, analisis alpha Cronbach digunakan. Umumnya kebanyakan pengkaji mencadangkan nilai pekali alpha yang melebihi 0.8 lazimnya menunjukkan aras kebolehpercayaan yang tinggi dan boleh diterima bagi sesuatu instrumen (Cohen et al. 2000; Bogden & Milken 2003).

Hair et al. (2006) pula menjelaskan nilai kebolehpercayaan alpha Cronbach sesuatu instrumen kajian boleh menunjukkan bahawa responden telah menjawab soalan yang ditanya dalam kajian tersebut dalam keadaan konsisten. Penjelasan kekuatan hubungan alpha Cronbach tersebut dapat diperhatikan berdasarkan Jadual 1.

JADUAL 1: Nilai alpha Cronbach dan indikator

Nilai Alpha Cronbach	Indikator
< 0.6	Lemah
0.6 < 0.7	Sederhana
0.7 < 0.8	Baik
0.8 < 0.9	Sangat Baik
0.9	Terbaik

Sumber: Hair et al. (2006)

Dalam kajian ini, indeks kebolehpercayaan alpha Cronbach bagi keseluruhan 32 item adalah 0.987. Nilai bacaan tersebut mengikut indikator alpha Cronbach oleh Hair et al. (2006) adalah terbaik kerana berada dalam lingkungan 0.9 ke atas seperti dijelaskan dalam Jadual 2.

Jadual 2 memperincikan analisis kebolehpercayaan pekali alpha Cronbach berdasarkan kajian yang terdiri daripada sampel seramai 80 orang guru bahasa Melayu. Hasil analisis

menunjukkan bahawa instrumen yang digunakan dalam kajian ini mempunyai kebolehpercayaan yang terbaik kerana nilai alpha Cronbach semua instrumen berada dalam julat 0.965 sehingga 0.984.

JADUAL 2: Indeks pekali alpha Cronbach mengikut pecahan konstruk kajian

Konstruk	Alpha Cronbach (n=80)	Bilangan Item
Pengetahuan Pedagogi	0.965	13
Pengetahuan Kandungan	0.984	12
Pengetahuan Pedagogi Kandungan	0.981	7

Analisis Data

Perisian SPSS versi 24.0 digunakan untuk menganalisis data kajian. Analisis driskriptif digunakan untuk mendapatkan nilai kekerapan, peratusan, sisihan piawai dan skor min bagi menjelaskan hubungan yang wujud antara pemboleh ubah. Bagi menghurai dan menjawab soalan kajian, satu panduan interpretasi skor min telah diguna pakai. Interpretasi ini bagi menjelas dan mentafsir skor min yang diperolehi.

Interpretasi skor min bagi kajian ini dibuat berdasarkan garis panduan skor min yang digunakan oleh Nunnally dan Bernstein (1994). Dalam kajian ini, min item atau konstruk yang menggunakan skala Likert 5 mata telah dibahagikan kepada empat peringkat sahaja dan diinterpretasi seperti mana dalam Jadual 3.

JADUAL 3: Interpretasi skor min

Skor Min	Interpretasi Skor Min
1.00 - 2.00	Rendah
2.01 - 3.00	Sederhana Rendah
3.01 - 4.00	Sederhana Tinggi
4.01 - 5.00	Tinggi

Sumber: Nunnally dan Bernstein (1994)

Analisis data statistik menjelaskan kekerapan berdasarkan peratusan dan min tahap pengetahuan dan pemahaman yang ditentukan oleh skala sela. Data kajian dianalisis secara deskriptif, manakala pembentangan data menggunakan jadual peratusan dan kekerapan taburan.

DAPATAN KAJIAN

Demografi Responden Kajian

Berdasarkan Jadual 4 bagi lokasi sekolah, seramai 48 (60.0%) mewakili guru yang mengajar di kawasan bandar manakala seramai 32 (40.0%) guru di kawasan luar bandar. Responden kajian mengikut umur menunjukkan 4 responden (5.0%) berumur 26 hingga 30 tahun, 14 responden (17.5%) berumur 31 hingga 35 tahun, 36 hingga 40 tahun diwakili oleh 16 responden (20.0%), 41 hingga 45 tahun diwakili oleh 8 orang (10.0%) dan akhir sekali 38 responden (47.5%) merupakan responden yang beumur 46 tahun ke atas.

Bagi kelulusan akademik tertinggi pula, seramai 8 responden (10%) mempunyai diploma, sarjana muda seramai 61 responden (76.3%), lulusan sarjana seramai 10 responden (12.5%) dan 1 responden (1.3%) responden mempunyai doktor falsafah. Bagi aspek pengalaman mengajar subjek bahasa Melayu, responden yang mempunyai pengalaman kurang daripada 3 tahun seramai 4 responden (5.0%), 23 responden (28.7%) mempunyai pengalaman selama 4 hingga 10 tahun, 11 responden mempunyai pengalaman 11 hingga 15 tahun, 8 responden (10.0%) mempunyai pengalaman 16 hingga 20 tahun dan bilangan responden yang mempunyai pengalaman lebih daripada 20 tahun seramai 34 orang (42.5%). Berdasarkan jumlah ini, responden yang mempunyai pengalaman melebihi 20 tahun merupakan paling ramai yang menjawab soal selidik ini.

Seterusnya bagi tugas utama, seramai 14 responden (17.5%) merupakan ketua panitia bahasa Melayu, 10 responden (12.5%) merupakan setiausaha bahasa Melayu, 1 responden (1.3%) merupakan jurulatih utama, manakala lebih separuh responden iaitu 55 orang (68.8%) merupakan guru akademik biasa. Bagi bilangan kursus pedagogi yang dihadiri sepanjang tempoh perkhidmatan, seramai 6 responden (7.5%) tidak pernah menghadiri kursus, 25 responden (31.3%) pernah menghadiri kursus sebanyak 1 hingga 2 kali, 17 responden (21.3%) menghadiri kursus sebanyak 3 hingga 4 kali, 7 responden (8.8%) menghadiri kursus sebanyak 5 hingga 6 kali dan jumlah responden yang menghadiri kursus melebihi 6 kali seramai 25 orang (31.3%).

JADUAL 4: Demografi sampel kajian

Taburan Sampel Mengikut Kategori	Kekerapan	Peratusan	
Lokasi	Bandar	48	60.0
	Luar Bandar	32	40.0
Umur	25 tahun ke bawah	0	00.0
	26 hingga 30 tahun	4	5.0
	31 hingga 35 tahun	14	17.5
	36 hingga 40 tahun	16	20.0
	41 hingga 45 tahun	8	10.0
	46 tahun ke atas	38	47.5
Kelulusan Akademik Tertinggi	Diploma	8	10.0
	Ijazah Sarjana Muda	61	76.3
	Sarjana	10	12.5
	Doktor Falsafah	1	1.3
Pengalaman Mengajar Subjek	Kurang dari 3 tahun	4	5.0
	4 hingga 10 tahun	23	28.7
	11 hingga 15 tahun	11	13.8
	16 hingga 20 tahun	8	10.0
Tugas Utama Berkaitan Bahasa Melayu	Lebih 20 tahun	34	42.5
	Ketua Panitia Bahasa Melayu	14	17.5
	Setiausaha Bahasa Melayu	10	12.5
	Jurulatih Utama Bahasa Melayu	1	1.3
Bilangan Kursus Pedagogi Dihadiri Sepanjang Perkhidmatan	Guru Cemerlang Bahasa Melayu	0	0.0
	Guru Akademik Biasa	55	68.7
	Tidak pernah	6	7.5
	1 hingga 2 kali	25	31.3
Bilangan Kursus Pengetahuan Kandungan Dihadiri Sepanjang Perkhidmatan	3 hingga 4 kali	17	21.3
	5 hingga 6 kali	7	8.8
	Lebih dari 6 kali	25	31.3
	Tidak pernah	6	7.5
Bilangan Kursus Pengetahuan Kandungan Dihadiri Sepanjang Perkhidmatan	1 hingga 2 kali	24	30.0
	3 hingga 4 kali	16	20.0
	5 hingga 6 kali	8	10.0
	Lebih dari 6 kali	26	32.5

Bagi bilangan kursus pengetahuan kandungan subjek bahasa Melayu yang dihadiri sepanjang perkhidmatan pula, seramai 6 responden (7.5%) tidak pernah menghadiri kursus pengetahuan kandungan, 24 responden (30.0%) pernah menghadiri sebanyak 1 hingga 2 kali, 16 responden (20.0%) menghadiri kursus sebanyak 3

hingga 4 kali, 8 responden (10.0%) menghadiri kursus sebanyak 5 hingga 6 kali dan 26 responden (32.5%) pernah menghadiri kursus lebih daripada 6 kali sepanjang perkhidmatan.

Tahap Pengetahuan Pedagogi Kandungan guru Bahasa Melayu mengikut Konstruk

Dapatan analisis soal selidik menunjukkan tahap pengetahuan pedagogi kandungan guru bahasa Melayu berada pada tahap sederhana tinggi, iaitu $M=3.83$ dan sisihan piawai (SP)= $.632$. Daripada ketiga-tiga komponen tersebut, didapati bahawa Pengetahuan Pedagogi memperoleh skor min tertinggi ($M=3.98$, $SP=.561$), diikuti dengan Pengetahuan Pedagogi Kandungan ($M=3.79$, $SP=.701$), dan diakhiri dengan Pengetahuan Kandungan ($M=3.71$, $SP=.725$). Berikut diterangkan dapatan setiap konstruk dengan lebih perinci.

Pengetahuan Pedagogi

Jadual 5 menunjukkan taburan kekerapan, min, sisihan piawai dan interpretasi min bagi Pengetahuan Pedagogi. Min keseluruhan semua item bagi Pengetahuan Pedagogi ialah 3.98 dengan sisihan piawai ($S.P$) $.561$ berada pada tahap interpretasi sederhana tinggi (min 3.01 - 4.00). Dapatan ini jelas menunjukkan bahawa guru bahasa Melayu sekolah rendah di Klang menguasai Pengetahuan Pedagogi dengan baik.

Berdasarkan Jadual 5 juga, terdapat empat daripada 13 item berada pada nilai interpretasi min tinggi. Antara item tersebut ialah item pertama 'Saya tahu cara menilai prestasi murid di dalam kelas' (Min=4.04, $SP=0.583$), dan item ke-6 'Saya tahu cara mengurus kelas dengan baik' (Min=4.06, $SP=0.623$).

Selain itu, daripada 13 yang disenaraikan, item yang mencatat min tertinggi ialah item ke-7 'Saya tahu cara mengekalkan pengurusan kelas yang baik' (Min=4.08, $SP=0.652$), manakala yang mencatat min terendah antara 13 item ini ialah item ke-5 'Saya biasa dengan salah konsep yang dihadapi oleh murid' (Min=3.88, $SP=0.682$). Dapatan ini jelas menunjukkan bahawa guru bahasa Melayu memiliki kemahiran yang pelbagai dalam Pengetahuan Pedagogi (PP).

JADUAL 5: Pengetahuan pedagogi guru Bahasa Melayu sekolah rendah

Pengetahuan Pedagogi	Min	Sisihan Piawai	Tahap Min
1. Saya tahu cara menilai prestasi murid di dalam kelas.	4.04	.583	Tinggi
2. Saya boleh mengubahsuai kaedah pengajaran berdasarkan tahap kefahaman murid.	3.93	.689	Sederhana Tinggi
3. Saya boleh menggunakan pelbagai pendekatan pengajaran dalam bilik darjah.	3.90	.648	Sederhana Tinggi
4. Saya boleh mengesan dengan mudah kesilapan umum yang dilakukan oleh murid.	3.96	.625	Sederhana Tinggi
5. Saya biasa dengan salah konsep yang dihadapi oleh murid.	3.88	.682	Sederhana Tinggi
6. Saya tahu cara mengurus kelas dengan baik.	4.06	.623	Tinggi
7. Saya tahu cara mengekalkan pengurusan kelas yang baik.	4.08	.652	Tinggi
8. Saya boleh menilai pembelajaran murid dengan pelbagai cara.	3.96	.683	Sederhana Tinggi
9. Saya boleh menyesuaikan gaya pembelajaran kepada murid yang berbeza.	3.94	.663	Sederhana Tinggi
10. Saya boleh mengajar dengan baik berdasarkan kemahiran mendengar Bahasa Melayu.	3.95	.692	Sederhana Tinggi
11. Saya boleh mengajar dengan baik berdasarkan kemahiran bertutur Bahasa Melayu.	3.99	.703	Sederhana Tinggi
12. Saya boleh mengajar dengan baik berdasarkan kemahiran membaca Bahasa Melayu.	4.06	.700	Tinggi
13. Saya boleh mengajar dengan baik berdasarkan kemahiran menulis Bahasa Melayu.	4.00	.729	Sederhana Tinggi
Min dan Sisihan Piawai purata	3.98	.561	Sederhana Tinggi
TM=Tidak Menguasai KM=Kurang Menguasai AM=Agak Menguasai	M=Menguasai SM=Sangat Menguasai ST=Sederhana Tinggi	T=Tinggi	

Pengetahuan Kandungan

Berdasarkan Jadual 6, min keseluruhan semua item bagi Pengetahuan Kandungan (PK) ialah 3.71 dengan sisihan piawai 0.725 berada pada tahap interpretasi min sederhana tinggi (3.01 – 4.00). Dapatan ini menjelaskan bahawa guru bahasa Melayu masih belum mencapai tahap yang sepatutnya bagi memastikan ilmu berkaitan kandungan bahasa Melayu dapat dikuasai dengan sepenuhnya oleh guru.

Selain itu, hasil dapatan juga menunjukkan penguasaan pengetahuan kandungan guru bahasa Melayu hanya berada pada tahap sederhana tinggi dengan min di antara 3.65 hingga 3.81. Terdapat dua item yang mempunyai nilai min yang paling tinggi, iaitu item ke-5 'Saya boleh menggunakan

ilmu Bahasa Melayu yang dimiliki sebagai cara berfikir' (Min=3.81, SP=7.48) dan item ke-9 'Saya mempunyai pengetahuan yang mencukupi tentang kemahiran asas membaca dalam Bahasa Melayu' (Min=3.81, SP=7.97).

JADUAL 6: Pengetahuan kandungan guru Bahasa Melayu sekolah rendah

Pengetahuan Pedagogi	Min	Sisihan Piawai	Tahap Min
1. Saya mempunyai pengetahuan yang mencukupi dalam bidang Bahasa Melayu.	3.65	.781	Sederhana Tinggi
2. Saya mempunyai pengetahuan yang mencukupi tentang matlamat pendidikan Bahasa Melayu.	3.70	.802	Sederhana Tinggi
3. Saya mempunyai pengetahuan yang mencukupi tentang struktur Bahasa Melayu.	3.65	.765	Sederhana Tinggi
4. Saya mempunyai pengetahuan yang mencukupi tentang kurikulum Bahasa Melayu.	3.65	.765	Sederhana Tinggi
5. Saya boleh menggunakan ilmu Bahasa Melayu yang dimiliki sebagai cara berfikir.	3.81	.748	Sederhana Tinggi
6. Saya mempunyai pelbagai cara untuk meningkatkan pemahaman terhadap ilmu Bahasa Melayu yang dimiliki.	3.73	.795	Sederhana Tinggi
7. Saya mempunyai pengetahuan yang mencukupi tentang kemahiran asas mendengar dalam Bahasa Melayu.	3.70	.802	Sederhana Tinggi
8. Saya mempunyai pengetahuan yang mencukupi tentang kemahiran asas bertutur dalam Bahasa Melayu.	3.75	.788	Tinggi
9. Saya mempunyai pengetahuan yang mencukupi tentang kemahiran asas membaca dalam Bahasa Melayu.	3.81	.797	Sederhana Tinggi
10. Saya mempunyai pengetahuan yang mencukupi tentang kemahiran asas menulis dalam Bahasa Melayu.	3.78	.811	Tinggi
11. Saya mempunyai pengetahuan yang mencukupi tentang ilmu sintaksis (tatabahasa) Bahasa Melayu.	3.65	.781	Sederhana Tinggi
12. Saya mempunyai pengetahuan yang mencukupi tentang kosa kata Bahasa Melayu yang perlu dikuasai oleh murid.	3.69	.805	Tinggi
Min dan Sisihan Piawai purata	3.71	.725	Sederhana Tinggi

Terdapat empat item dengan min yang paling rendah, iaitu dengan nilai min 3.65. Item-item tersebut ialah item pertama 'Saya mempunyai pengetahuan yang mencukupi dalam bidang Bahasa Melayu', item ke-3 'Saya mempunyai pengetahuan yang mencukupi tentang struktur Bahasa Melayu', item ke-4 'Saya mempunyai pengetahuan yang mencukupi tentang kurikulum Bahasa Melayu' dan item ke-11 'Saya mempunyai pengetahuan yang mencukupi tentang ilmu sintaksis (tatabahasa) Bahasa Melayu'.

Keseluruhannya, dapatan ini menjelaskan bahawa guru bahasa Melayu di Klang hanya berada pada tahap sederhana tinggi sahaja bagi pengetahuan kandungan bahasa Melayu. Empat kemahiran asas, iaitu kemahiran mendengar, bertutur, membaca dan menulis juga tidak dikuasai sepenuhnya oleh guru.

Pengetahuan Pedagogi Kandungan

Dapatan kajian ini menunjukkan kesemua item Pengetahuan Pedagogi Kandungan berada pada tahap min sederhana tinggi iaitu tahap menguasai sahaja. Item ke-4 '*Saya tahu objektif PdP Bahasa Melayu (KSSR) dalam melaksanakan proses PdP*' dan item ke-3 '*Saya tahu tujuan PdP Bahasa Melayu (KSSR) dalam melaksanakan proses PdP*' mencatat min yang tertinggi iaitu 3.93 dengan sisihan piawai 0.791. Terdapat item yang mencatat min terendah, iaitu item pertama '*Saya mempunyai pengetahuan yang mencukupi tentang kurikulum Bahasa Melayu untuk melaksanakan proses PdP*' (Min=3.69, SP=0.789).

JADUAL 7: Pengetahuan Pedagogi Kandungan guru Bahasa Melayu sekolah rendah

Pengetahuan Pedagogi	Min	S.P	Thp
1. Saya mempunyai pengetahuan yang mencukupi tentang kurikulum Bahasa Melayu untuk melaksanakan proses PdP.	3.69	.789	ST
2. Saya tahu cara memilih pendekatan pengajaran yang berkesan dalam membimbing murid belajar Bahasa Melayu.	3.78	.729	ST
3. Saya tahu tujuan PdP Bahasa Melayu (KSSR) dalam melaksanakan proses PdP.	3.79	.791	ST
4. Saya tahu objektif PdP Bahasa Melayu (KSSR) dalam melaksanakan proses PdP.	3.79	.791	ST
5. Saya tahu strategi pengajaran yang sesuai bagi setiap topik yang terdapat dalam kurikulum Bahasa Melayu.	3.71	.799	ST
6. Saya tahu kaedah penilaian yang perlu dilaksanakan dalam proses PdP Bahasa Melayu.	3.73	.779	ST
7. Saya tahu tahap pemerolehan hasil pembelajaran murid ketika proses PdP.	3.73	.795	ST
Min dan Sisihan Piawai purata	3.79	.702	

Kesimpulannya, tahap PPK guru bahasa Melayu berada pada tahap menguasai sahaja. Dapatan ini jelas menunjukkan bahawa guru bahasa Melayu masih kurang jelas dengan kurikulum, tujuan, pendekatan, strategi dan penilaian dalam mata pelajaran Bahasa Melayu.

PERBINCANGAN

Dapatan kajian menunjukkan tahap PPK guru bahasa Melayu sekolah rendah berada pada tahap sederhana tinggi berdasarkan Interpretasi Skor daripada Nunnally dan Bernstein (1994). Hal ini menunjukkan masih terdapat ramai dalam kalangan guru bahasa Melayu yang tidak menguasai ilmu berkaitan pengetahuan pedagogi dan kandungan. Hal ini amat membimbangkan lebih-lebih lagi dapatan kajian mendapati masih ada guru yang memilih skala '1' dan '2' dalam soalan.

Pengetahuan Pedagogi

Pengetahuan Pedagogi dalam kajian ini selidik yang diberi. Skala '1' dan '2' ini mewakili tahap sangat lemah dan lemah. Bagi membincangkan bahagian ini, pengkaji melihat kepada ketiga-tiga konstruk ini secara merujuk kepada pengetahuan guru bahasa Melayu yang mendalam tentang proses pengajaran dan pembelajaran (PdP), pengetahuan tentang pelajar, pengurusan kelas, penilaian dan refleksi. Dalam konteks kajian ini, Pengetahuan Pedagogi merupakan antara elemen yang dijadikan sebagai kajian utama dalam kalangan guru bahasa Melayu di Klang. Perkara ini dijadikan sebagai kajian utama kerana kepentingannya bagi seorang guru terutamanya ketika melaksanakan proses PdP.

Kajian ini telah membuktikan bahawa Pengetahuan Pedagogi merupakan komponen yang dikuasai oleh guru bahasa Melayu di Klang. Kepentingan tersebut telah dinyatakan oleh Shulman (1986) apabila mentakrifkan maksud Pengetahuan Pedagogi berdasarkan Model PPK. Kepentingan ini juga disokong oleh kajian yang dilakukan oleh Rozita Radhiah et al. (2016), Muhamad Hafizan et al. (2017) dan Nurmelda dan Roslinda (2020). Kepentingan ini juga ditekankan oleh KPM apabila Standard Guru Malaysia (SGM) (2010) juga memberi penekanan yang khusus

kepada kepentingan Pengetahuan Pedagogi dalam memberi penarafan terhadap guru.

Kajian juga menunjukkan bahawa Pengetahuan Pedagogi merupakan antara elemen utama yang benar-benar dikuasai oleh guru bahasa Melayu berdasarkan kepada Model PPK. Pengetahuan Pedagogi merupakan suatu kepercayaan yang mampu mempengaruhi pelaksanaan kurikulum di samping dapat mencerminkan perwatakan seorang guru dalam melaksanakan proses PdP. Seorang guru bahasa Melayu yang tidak mempunyai Pengetahuan Pedagogi yang baik kemungkinan besar tidak dapat mencapai faktor kepuasan dalam pengajaran kerana salah satu daripada faktornya adalah bergantung kepada penguasaan Pengetahuan Pedagogi.

Kajian juga mendapati guru bahasa Melayu di Klang hanya menguasai dan bukannya sangat menguasai dalam menangani permasalahan salah konsep yang dihadapi pelajar. Hal ini menjelaskan bahawa guru tidak menguasai kaedah pedagogi yang perlu bagi menghadapi perkara ini. Dapatan ini juga selari dengan dapatan yang telah dijelaskan oleh Rozaiman et al. (2016) sebelum ini yang menyatakan guru seharusnya menguasai kaedah pengajaran yang lebih bersistem, dinamik dan memberikan peluang kepada pelajar untuk terlibat secara aktif.

Rumusannya, dalam konteks kajian ini secara keseluruhannya guru bahasa Melayu sangat menguasai Pengetahuan Pedagogi dalam tiga kemahiran utama yang diperlukan dalam pengajaran bahasa Melayu, iaitu kemahiran mendengar, kemahiran membaca dan kemahiran menulis seperti yang ditekankan dalam Kurikulum Standard Sekolah Rendah (KSSR). Guru-guru bahasa Melayu di Klang sangat menguasai Pengetahuan Pedagogi dengan kebolehan untuk menerapkan elemen-elemen penting yang terdapat di dalam Pengetahuan Pedagogi sebagai satu bentuk ilmu pengetahuan yang boleh diimplementasikan dalam proses PdP.

Pengetahuan Kandungan

Pengetahuan Kandungan dalam kajian ini merujuk kepada pengetahuan sebenar tentang isi kandungan subjek yang diajar, pengetahuan tentang fakta dan konsep utama dalam bidang dan hubungan antara mereka. Bagi kajian ini mata pelajaran yang

dimaksudkan ialah bahasa Melayu sekolah rendah. Pengetahuan Kandungan dalam kajian ini merangkumi falsafah pengajaran bahasa Melayu, kemahiran bahasa Melayu, bahan sumber PdP, tatabahasa dan kosa kata.

Pengetahuan Kandungan merupakan elemen penting yang mesti dimiliki oleh guru semasa melaksanakan proses PdP. Kepentingan ini selari dengan dapatan kajian Rozaiman et al. (2016) yang menyatakan bahawa guru bahasa Melayu perlu mempunyai pengetahuan yang baik dalam Pengetahuan Kandungan bahasa Melayu kerana guru merupakan fasilitator dalam proses pembelajaran murid. Dapatan kajian juga mendapati, guru bahasa Melayu di Klang hanya menguasai ilmu sintaksis bahasa Melayu dan ilmu kosa kata bahasa Melayu yang juga sepatutnya tahap bagi seorang guru berada pada tahap sangat menguasai ke dua-dua disiplin ilmu yang sangat penting ini dalam PdP bahasa Melayu. Hal ini mungkin disebabkan kebanyakan guru bahasa Melayu bukan daripada bidang pengajian bahasa Melayu dan kesusasteraan.

Kesimpulannya, kajian ini mendapati guru bahasa Melayu di Klang hanya berada pada tahap menguasai dan bukannya pada tahap sangat menguasai Pengetahuan Kandungan bahasa Melayu.

Pengetahuan Pedagogi Kandungan

Pengetahuan Pedagogi Kandungan (PPK) dalam kajian ini merujuk kepada pengetahuan tentang kaedah pengajaran yang terbaik berdasarkan kepada Pengetahuan Kandungan. Sehubungan dengan itu PPK dalam kajian ini adalah berdasarkan kepada bagaimana guru bahasa Melayu menggunakan pengetahuan bahasa Melayu yang dimiliki dan diterjemahkan dalam proses pengajaran.

PPK merupakan antara elemen yang sangat penting bagi seorang guru dalam melaksanakan proses PdP seperti yang dibuktikan dalam dapatan kajian yang telah dilakukan oleh Shulman (1986) yang mendapati bahawa PPK merupakan antara elemen terpenting dalam kejayaan proses PdP. Kepentingan ini terbukti kerana jalinan antara Pengetahuan Pedagogi dan Pengetahuan Kandungan secara sistematik mampu memastikan proses perpindahan maklumat daripada guru kepada pelajar berjalan dengan baik dan lancar

sekali gus menghasilkan kejayaan dalam proses PdP.

Dapatan ini juga menjelaskan bahawa guru bahasa Melayu hanya mampu berada pada tahap menguasai PPK bahasa Melayu. Hasilnya, guru bahasa Melayu tidak mampu melaksanakan proses PdP dengan cara yang terbaik berdasarkan konsep PPK yang dimiliki. Pendapat ini bertepatan dengan pendapat yang dikemukakan oleh Ong Sze Chong et al. (2017) yang menyatakan guru bahasa Melayu perlu menyampaikan ilmu Bahasa Melayu di dalam bilik darjah yang bersesuaian dengan pendekatan, kaedah dan teknik pengajaran bagi menarik minat pelajar mengikuti pelajaran yang diajar oleh mereka.

Secara keseluruhan, kajian menunjukkan guru bahasa Melayu sangat menguasai dua elemen utama yang terdapat dalam PPK, iaitu tujuan dan objektif PdP bahasa Melayu dan mampu melaksanakan proses tersebut dengan baik berdasarkan kefahaman yang dimiliki. Walau bagaimanapun, kajian ini menjelaskan bahawa guru bahasa Melayu di Klang hanya berada pada tahap berjaya menguasai PPK secara keseluruhannya yang sepatutnya sangat dikuasai sepenuhnya oleh setiap guru.

KESIMPULAN

Bidang pendidikan sentiasa mengalami perubahan dari semasa ke semasa. Justeru, guru-guru Bahasa Melayu perlulah memainkan peranan dalam memastikan aspek PPK mereka sentiasa relevan dan terkini sesuai mengikut peredaran semasa bagi memastikan bidang pendidikan di negara kita berada pada tahap yang tertinggi. Selain itu, guru-guru bahasa Melayu juga hendaklah mengambil peluang menghadiri kursus-kursus berkaitan ilmu pedagogi dan kandungan yang dianjurkan oleh pihak pejabat daerah pendidikan masing-masing bagi memantapkan lagi pengetahuan yang ada.

Pihak sekolah juga perlu memainkan peranan dalam mengenal pasti guru-guru yang lemah dalam aspek PPK ini untuk dihantar menghadiri kursus yang diadakan. Pihak pentadbir atau ketua panitia perlu mengadakan pemantauan secara berkala untuk mengenal pasti guru-guru yang mempunyai masalah ini. Pendekatan kolaboratif boleh diadakan bagi berkongsi maklumat berkaitan dengan PPK yang terkini. Secara tidak langsung,

kelemahan yang timbul dapat dikenal pasti dan diatasi.

RUJUKAN

- Abdullah Hassan & Ainon Abdullah. (2006). *Guru sebagai Pendorong di Dalam Darjah*. Pahang: PTS Publications and Distributor Sdn. Bhd.
- Abdul Said Ambotang, Mohd Yusof Abdullah, Baharom Mohamad, & Shukri Zain (2011). Pengaruh pengetahuan pedagogi dan kandungan terhadap efikasi guru dalam pengajaran Ekonomi. *Journal MEDC*, 10: 1-12.
- Augustine Ngali. (2013). *Kepentingan Pedagogi untuk Guru*. Dicapai pada 15 Mei 2020 daripada: https://www.researchgate.net/publication/336374930_Kepentingan_Pedagogi_untuk_guru
- Bogden, R.C. & Miklen, S.K. (2003). *Qualitative Research for Education: An Introduction to Theory and Methods*. Boston: Allyn & Bacon.
- Chew Fong Peng. (2013). Literacy among the Secondary Schools students in Malaysia. *International Journal of Social Science and Humanity*, 546-550.
- Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. (2000). *Research Methods in Education*. 5th Edition. New York: Routledge Falmer.
- Dima Mazlina Abu Bakar & Abdul Rashid Jamian. (2017). Pelaksanaan Komuniti Pembelajaran Profesional untuk peningkatan kemahiran guru bahasa Melayu mengajar penulisan karangan. *JuKu: Jurnal Kurikulum & Pengajaran Asia Pasifik*, 4 (3): 1-10.
- DuFour, R., Eaker, R. & Many, T. (2010). *Learning by Doing: A Handbook for Professional Learning Communities at Work*. 2nd Edition. Bloomington, IN: Solution Tree.
- Frehner-Quan, S. (2013). The relationship of educators' self-perceptions of Professional Learning Communities and their readiness to make changes in teaching. Doctoral Dissertation. Capella University.
- Harris, D.N. & Sass, T.R. (2011). Teacher training, teacher quality and student achievement. *Journal of Public Economics*, 95 (7-8): 798-812.

- Kementerian Pendidikan Malaysia. (2017). *Pelan Hala Tuju Pendidikan Bahasa Melayu 2016-2025*. Putrajaya: Bahagian Pembangunan Kurikulum.
- Kementerian Pendidikan Malaysia. (2013). *Pelan Pembangunan Pendidikan Malaysia 2013-2025*. Putrajaya: Bahagian Pembangunan Kurikulum.
- Ku Halim Ku Hasnan. (2013). *Bahtera marhalah bangsa: Isu-isu negara bangsa*. Batu Pahat: Penerbit Universiti Tun Hussein Onn.
- Magdeline Anak Nor & Zamri Mahamod. (2016). *Pengetahuan Pedagogi Kandungan Guru Bahasa Iban*. Bangi: Penerbitan Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Muhamad Hafizan & Anuar Ahmad. (2017). Pengaruh pengetahuan isi kandungan terhadap aplikasi pengajaran yang berkesan dalam kalangan guru-guru sejarah. *International Conference on Global Education*. Universitas Ekasakti, Padang, 10-11 April, 2017.
- Muhammad Rusdi Abdul Majid (2017). *Pengetahuan Teknologi Pedagogi Kandungan Guru Bahasa Arab di Malaysia*. Kuala Lumpur: Penerbit Universiti Malaya.
- Nora'azian Nahar & Fadzilah Abd Rahman. (2018). Tahap penguasaan kemahiran bertutur bahasa Melayu dalam kalangan murid bukan penutur natif. *Jurnal Pendidikan Bahasa Melayu*, 8 (2): 74-83.
- Nunnally, J.C. & Bernstein, I.H. (1994). *Psychometric Theory. 3rd Edition*. New York: Mc Graw Hill.
- Nurmelda Patric & Roslinda Rosli. (2020). Pengetahuan pedagogi dan isi kandungan guru opsyen Matematik dalam pengajaran Topik Pecahan. *Jurnal Dunia Pendidikan*, 2 (1): 92-101.
- Ong Sze Chong, Zamri Mahamod & Mohd Izham Mohd Hamzah. (2017). Meneroka kaedah pengajaran guru cemerlang bahasa Melayu negeri Sarawak: Satu kajian kes. *Jurnal Pendidikan Bahasa Melayu*, 7 (1): 93-108.
- Rozaiman Makmun, Zamri Mahamod, Noor Izam Mohd Taib, & A. Rahman Haron. (2016). Pengetahuan Teknologi Pedagogikal Kandungan Kesusasteraan Melayu: Peranan Guru Sastera dalam SPN 21. *Jurnal Pendidikan Bahasa Melayu*, 1 (2): 85-98.
- Rozita Radhiah Said, Abdul Rasid Jamian & Azhar Md. Sabil. (2016). Pengetahuan dan kefahaman skop pengajaran dan pembelajaran bahasa Melayu dalam kalangan Jurulatih Pakar Pembangunan Sekolah (SISC+). *International Journal of Education and Training*, 2: 1-9.
- Shulman, L. S. (1986). Those who understand: Knowledge growth in teaching. *Educational Researcher*, 15 (2): 4-14.
- Zamri Mahamod & Magdeline anak Nor. (2012). Penguasaan pengetahuan pedagogi kandungan guru Iban. *Gema Online TM Journal of Language Studies*, 12 (2).